

A piacról, a kormányzatról és a liberalizmusról

Viktor J. Vanberg: The Constitutions of Markets. Essays in political economy.
Routledge, London–New York, 2001, 206 o.

Viktor J. Vanberg esszégyűjteménye a Foundations of the Market Economy sorozatban¹ jelent meg. Hogy milyen írásokra számíthat a Vanberg nevét esetleg nem ismerő olvasó, az azonnal sejthető, ugyanis e sorozatban a modern osztrák közgazdasági tradícióba tartozó művek jelennek meg, amelyek a piacot az egyének preferenciái, várakozásai és hitei által generált folyamatnak írják le. Az eddig megjelent kötetek között számos olyan található, amely már a kortárs modern osztrák iskola² kötelékében is klasszikusnak mondható kötetei (Kirzner [1992], O'Driscoll–Rizzo [1985], Cowen [1997]). A sorozat címe, szerkesztője és az eddig megjelent könyvek már-már garantálják, hogy ez alkalommal is egy értékes munkát veszünk a kezünkbe.

A legfőbb garanciát azonban maga a szerző jelenti. Az biztos, hogy Vanberg neve ismert azok számára, akik Hayek elméletével foglalkoztak. Viktor Vanberg közgazdász-professzor a Freiburgi Egyetemen, és egyike azoknak, akik a modern osztrák közgazdasági iskolát, de elsősorban Hayek munkásságát a legmélyebben ismerik és értik. Egyik korábban, 1994-ben megjelent könyve (Rules and Choice in Economics) igazi mester-munka, amely komoly elismerést váltott ki a témát értő szakmai körben. A tavaly megjelent kötet az utóbbi tíz évben különböző folyóiratokban és kötetekben már megjelent nyolc esszét tartalmaz.

Kiknek ajánlom a könyvet? Azoknak, akik nem ismerik a modern osztrák közgazdasági iskola, a konstitúciós politikai gazdaságtan (*constitutional political economy*) és a régi intézményi közgazdaságtan nézeteit, de nyitottak a közgazdaságtan fő áramlatától eltérő nézetek megismerésére és befogadására. Számukra valószínűleg nem lesz könnyű olvasmány Vanberg esszékötete, sőt több helyen az elmélet ismeretének hiánya megértési problémákat okozhat, bizonyára így lesz ez a 7. fejezet (The market as a creativ process) esetében. Mégis érdemes nekik is kezükbe venni ezt a könyvet, mert Vanberg tanulmányain keresztül a piacról, a jogi-intézményi keretről és a kormányzati szerepről olyan gondolati struktúrát kapnak, amely irányítúként szolgálhat napjaink gazdasági-társadalmi folyamatainak értékeléséhez nemcsak az átalakuló gazdaságokban, de a fejlett piacgazdaságokban is.

Es természetesen ajánlom azoknak, akik ismerik Hayek, Mises, Lachmann, Kirzner, Shackle, Buchanan – és a sor még folytatható – műveit, azaz otthonosan mozognak a modern osztrák közgazdaságtanban. Ők Vanberg magyarázatainak és értékeléseinek segítségével még inkább megérthetik e szerzők elméleteit, számukra rendkívül élvezetes olvasmány lesz ez a tanulmánykötet.

¹ Szerkeszti: Mario J. Rizzo, New York University.

² A modern osztrák közgazdasági iskola elnevezésen az 1930-as évektől a Hayek és Mises munkái nyomán kialakult iskolát értjük. A modern jelző megkülönböztetésül szolgál a századelő közgazdasági elméleteinek egyik domináns ágát jelentő osztrák elmélettel szemben. Hayek és Mises nézetei már (a harmincasas évektől) élesen elkülönültek a közgazdaságtan uralkodó irányzatától. A modern osztrák iskola kortárs képviselői (Kirzner, Rizzo, Salerno) az Egyesült Államokban, döntően a New York Universityn működnek (e témáról lásd Madarász Aladár írását a Közgazdasági Szemle jelen számának 838–857. oldalán).

A könyvben szereplő cikkek három elméleti pilléren nyugszanak: 1. Hayeknek a spontán rendre³ és a kulturális evolúcióra⁴ vonatkozó elmélete, 2. James Buchanan konstitúciós politikai gazdaságtana és 3. a freiburgi jogi és közgazdasági iskola *Ordnungspolitik* koncepciója. E három iskola nézetei nagyon közel állnak egymáshoz, a különbségek inkább csak hangsúlybeliek. Ennek az az oka, hogy a piacot azonos módon fogják fel, amely eltér a mainstream közgazdaságtan felfogásától. A cikkek olvasását is ennek szellemében érdemes elkezdni: „A piac nem egy hely, nem egy dolog vagy egy kollektív entitás. A piac egy folyamat, amelyet a munkamegosztásban együttműködő különböző egyének akcióinak összjátéka működtet.” (*Mises* [1949] 257. o.)

Vanberg számára a piac egy speciális társadalmi megegyezés elnevezése, amelyet bizonyos jogi-intézményi keretek, azaz játékszabályok (*rules of the game*) definiálnak. A kötetben szereplő cikkek a piacot egy konstitúciós rendszernek tekintik, a társadalmi interakciók arénájának, amelyet specifikus játékszabályok határoznak meg. A szerző saját bevallása szerint tanulmányai a konstitúciós politikai gazdaságtan (*constitutional political economy*) iskola szellemiségében fogantak, amely az új institutionális közgazdaságtan egyik ága.

A kötet tanulmányai együttesen az említett három elméleti irányzat integrálásnak lehetőségét mutatják be. Az írások azokra a játékszabályokra, azaz a piac konstitúcióira összpontosítanak, amelyek a piaci evolúció kereteit meghatározzák. Vanberg különös figyelmet szentel a konstitúciós szabályok természete és az adott szabályok keretében kialakuló gazdasági folyamat jellege közötti kapcsolat, valamint az állam és a piac viszonya vizsgálatának.

A felvetett kérdések jellegéből egyenesen következik, hogy a liberális gazdasági-társadalmi nézetek koherens kifejtését találjuk meg Vanberg esszégyűjteményében. A liberális közgazdasági nézetek korántsem élik fénykorukat napjainkban, ellenkezőleg, rendkívül heves és gyakran agresszív támadások érik őket. Meggyőződésem szerint ezek jó része a gazdasági liberalizmus félreértéséből táplálkozik. Vanberg írásai – határozottan megkülönböztetve és elutasítva az ún. szabadpiaci liberalizmust (*free-market liberalism*) a modern, általa konstitúciós liberalizmusnak (*constitutional liberalism*) nevezett irányzattól – világossá teszik a liberalizmus tartalmát és ezáltal meggyőző érvrendszert szolgáltatnak a „liberalizmusnak tulajdonított problémák” más látószögből való megközelítéséhez.

Az olyan tanulmánykötetek kapcsán, amelyben csak egy szerző írásai találhatók meg, sokszor jogosan merül fel az a kérdés, hogy van-e értelme egymástól független, egyébként már korábban publikált cikkek egy kötetben történő kiadásának. Vanberg könyve kapcsán bennem nem merült fel ilyen kérdés, azt gondolom azért, mert a könyvben együtt olvasható nyolc cikk több, mint a nyolc – korábban külön-külön már publikált – cikk összessége. Egy kötetbe fűzve ezek az írások – nagyon szoros szellemi egységet mutatva – „felerősítik” egymást. Az esszégyűjtemény fontos erényének tartom, hogy a cikkek egybegyűjtésével a liberális nézetek komplexen jelennek meg, demonstrálva, hogy a gazdasági és a politikai liberalizmus nem választható el egymástól, hanem egymás folyamatai. Az írások nem megjelenésük időrendjében követik egymást, Vanberg gondosan rendezte őket sorba. És azt hiszem, ezt a sorrendet célszerű is betartani, legalábbis azoknak feltétlenül, akik kevésbé jártasak a korábban már említett három közgazdasági elméletben.⁵

³ Hayek a spontán rendre és a szervezetekre, valamint a mögöttük álló szabályok természetére vonatkozó nézeteit a *Law, Legislation and Liberty* című könyv 1. kötetében fejtette ki (*Hayek* [1973]).

⁴ A kulturális evolúcióról több művében is ír *Hayek* [1967], [1973].

⁵ Én – a számomra még ismeretlen tanulmányok között válogatva – a 7. fejezetet alkotó *The market as a creative process* című írást ítéltam a legizgalmasabbnak, így ezzel kezdtem a könyv olvasását. A kötet átolvasása után is fenntartom eme véleményemet, hangsúlyozva azonban, hogy ez nem a cikkek színvonalára vonatkozó értékítélet, egyszerűen egyéni érdeklődés kérdése.

Az első tanulmány címe: Constitutionally constrained and safeguarded competition in markets and politics. Ebben Vanberg – Hayek több nézetét használva kiindulópontként – bemutatja, hogy miért a verseny a kívánatos rend, és miért kell annak megfelelő konstitúciós keretbe beágyazódnia. Mi a verseny? – kezdi az elemzést Vanberg. A verseny általános értelemben olyan folyamat, amelyben különböző felek olyan dolog elérésére törekszenek, amelynek megszerzése mindannyiuk számára nem lehetséges. Mivel az emberi igények meghaladják a rendelkezésre álló eszközöket, így mindenért versenyezni kell. Vanberg kiemeli, hogy a társadalmi rend éppen azt jelenti, hogy a versenyt szabályok korlátozzák, és a társadalmak jelentősen különböznek a korlátozó szabályok természete tekintetében. Vanberg hangsúlyozza – Hayeket követve –, hogy a liberalizmust félreértik azok, akik az állami tevékenység felszámolása mellett foglalnak állást. Olyan állami beavatkozásra van szükség, amely a jogi-intézményi keretet használja a verseny – Hayek szavaival élve – legjobb hatékonysága eléréséhez.

A piaci verseny tehát Vanberg szerint konstitucionálisan korlátozott, szabályozott verseny. Hayek véleménye szerint ahhoz, hogy a piaci verseny jótékonyan (*beneficially*) működjön, megfelelő (*appropriate*) szabályokra van szükség, de a „megfelelő” tartalmát részletesen nem fejtette ki. Vanberg továbbmenve a hayeki úton, megállapítja: az a kérdés, hogy milyen szabályok a „megfelelőek” a verseny irányítására, nem válaszolható meg egyszer s mindenkorra, hanem mindig felülvizsgálatra szorul, ha a körülmények változnak.

A gondolatot továbbfűzve, Vanberg felveti azt a problémát, hogy a jótékonyan működő piac nemcsak megfelelő szabályokat igényel, hanem olyan eszközök alkalmazását is, amelyek megvédik a versenyt a versenyellenes érdekektől. A probléma megértéséhez Vanberg azt javasolja – és ez alapvető gondolati elemmé válik elméletében, amely további írásai megértéséhez is elengedhetetlen –, hogy különböztessük meg a konstitucionális és a szubkonstitucionális szinten történő választást, azaz a szabályok közötti (*among*) és a szabályokon belüli (*within*) választást. A tudásprobléma⁶ alapján az jelenthető ki, hogy mindenkinek konstitúciós érdeke, hogy kompetitív rendben éljen, ezt Hayek bebizonyította. Egyéni (szubkonstitúciós) szinten a verseny azok érdeke, akikért versenyeznek, és nem érdeke azoknak, akiknek versenyezniük kell. Azaz, a versenyt mint általános rendet választó egyén ebben a rendben a verseny korlátozását kívánhatja, mert e két döntése egészen másra vonatkozik, így a döntések nincsenek ellentmondásban egymással.

A kötet második tanulmányában – Markets and regulation: the contrast between free-market liberalism and constitutional liberalism – Vanberg a szabadpiaci liberalizmus és a konstitúciós liberalizmus nézeteinek szembenállását tekinti át a piacsabályozás terén, azaz felveti a piacba történő kormányzati beavatkozás problematikáját. A liberális gondolkodók piacot előnyben részesítő nézeteinek gyökere az a koncepció, hogy a piac önkéntes választások és cserék színtere. A szabadpiaci liberalizmus a korlátozások nélküli (*unhampered market*)⁷ fogalmát használja, és ennek értelmében mindenfajta állami beavatkozást (szabályozást) elutasít. Ezzel szemben Vanberg konstitúciós liberalizmusnak nevezi azt a liberalizmust, amely szerint kívánatosak azok az állami szabályok, amelyek alapján „az üzleti sikerhez vezető egyetlen út a fogyasztó jobb kiszolgálásán át vezet”. (32. o.)

Hogy milyen fontos a kötetben a cikkek sorrendisége, az jól érzékelhető az első és a második tanulmány viszonyában. Azt, amire az első cikkben utalás történt – azaz, hogy

⁶ Hayek [1945–1976] a tudásprobléma lényegét abban látta, hogy a társadalomban meglévő tudás az egyes egyének fejében elkülönülten, azaz szétszórta létezik, és ennek a szétszórt tudásnak a koordinálása jelenti a társadalom alapvető problémáját (78. o.).

⁷ Mises vezette be az *unhampered market* fogalmát, melyet később Kirzner fejlesztett tovább. Kirzner szerint a *hampered market* a szabályozott piac, az *unhampered market* a szabályozatlan piac.

a piaci verseny szükségszerűen szabályozott verseny – részletesen itt fejt ki a szerző. A döntő kérdés tehát az, hogy miért kell a piacnak szükségszerűen szabályozottnak lennie. A magyarázathoz Vanberg először is megkülönbözteti a szabályozás fajtáit: 1. a piaci folyamatba beavatkozó, parancsokkal való szabályozás (*regulation by commands*), 2. a piaci folyamat kereteit érintő, szabályokkal való szabályozás (*regulation by rules*). Az első típusú szabályozás nyilvánvalóan elvetendő, mert ha a kormányzat parancsokkal szabályoz – azaz előírja a piaci résztvevőknek, hogy hogyan játsszák a játékot –, az konfliktusban áll magának a játéknak (piaci verseny) a céljával (jólét növelése). Ezzel szemben – hangsúlyozza Vanberg –, ha a kormányzat szabályokkal szabályoz, vagyis meghatározza azt a keretet, amelyen belül a játék folyhat, ez nem sérti a játék célját. A Vanberg által javasolt konstitucionális liberalizmus nem állítja, hogy létezik olyan általános kritérium, amelynek alapján *a priori* megmondhatnánk, hogy mely szabályok szükségesek a kívánatos piaci rendhez, és mely szabályok ártanak. „... (A) szabályozás kívánatosságának kérdése nem a korlátlan vagy korlátozott jogok problémája, mert korlátlan jogokon alapuló piac elképzelhetetlen. A szabályozás kívánatosságának kérdése annak a problematikája, hogy milyen fajta korlátozások lesznek általánosan előnyösek (*beneficial*).” (25. o.) Azt hiszem, ennek a megállapításnak komoly üzenete van a liberalizmust félreértők számára.

A következő tanulmány (The Freiburg school of law and economics: predecessor of constitutional economics) átfogó képet nyújt a Freiburgi Egyetemen a harmincas években kialakult német neoliberais iskola gondolatairól, amelyek a második világháború utáni német szociális piacgazdasági modell alapjaivá váltak. Az elsősorban leíró jellegű tanulmányban Vanberg értékeli is a német neoliberais nézeteket, és bemutatja, hogy a freiburgi iskola a konstitúciós liberalizmus előzménye. Idézi az iskolához tartozó Böhm megállapítását, miszerint a „verseny semmiképpen sem csupán egy ösztönzőrendszer, elsősorban a hatalomtól való megfosztás eszköze, .. a legnagyobb és a legötletesebb eszköz a hatalomtól való megfosztásra, amely valaha a történelemben létezett.” (46. o.) A kompetitív piac lényege tehát az, hogy mentes a privilégiumoktól és a diszkriminációktól, olyan szintér, ahol a felek jogilag egyenlők.

Vanberg szerint az iskola implicit módon azt állítja, hogy a verseny egy fogolydilemma-helyzet. Mindebből az következik, hogy a kompetitív piaci rend nem öngeneráló és önfenntartó, hanem segítségre van szüksége, és ez az *Ordnungspolitik*. Mai nyelvezeten ez azt jelenti, hogy az *Ordnungspolitik* legfontosabb feladata annak elősegítése, hogy a játékosok kikerüljenek a fogolydilemma-helyzetből, azaz az előző fejezet szellemében fogalmazva, hogy az állami szabályozás jótékony legyen.

A Hayek's legacy and the future of liberal thought: rational liberalism versus evolutionary agnosticism című tanulmány visszavezet Hayek elméletének elemzéséhez. Vanberg briliáns interpretációját adja a hayeki gondolatoknak azáltal, hogy feloldja azt a feszültséget, amely Hayek szabályozott liberális rend melletti racionális érvei és kulturális evolúcióra vonatkozó nézetei⁸ között húzódik. Ez a látszólagos ellentmondás a következő. Hayek azt mondja, hogy az evolúciós verseny a siker túléléséhez (*survival of the succesful*) vezet. Ebből az következik, hogy az intézmények szándékos megtervezése és reformja helyett el kell fogadni az evolúció végeredményét. Vanberg szerint ez úgy hangzik, mintha Hayek hinne a szabályok spontán, endogén kialakulásában. Ez pedig ellentétben áll az állam pozitív szerepéről hangoztatott nézeteivel. Vanberg bemutatja, hogy ez a feszültség feloldható, ha újraértelmezzük Hayek bizonyos nézeteit. A elméleti problémát

⁸ Hayek evolúciós gondolatainak alapja az a nézet, miszerint a kompetitív evolúciós folyamatra azért van szükségünk, mert nem tudjuk előre, hogy a problémáinkra mik lesznek a legjobb megoldások.

abban látja, hogy Hayek nézeteinek nincs empirikus tartalmuk,⁹ másrészt normatív tartalmukat is nehéz meghatározni. Szerinte Hayek akart normatív tartalmat adni a kulturális evolúció végeredményére vonatkozó állításának: a kulturális evolúció jótékony végeredménye azt jelenti, hogy a kialakuló intézményekkel az egyének jobban járnak, mint hiányukban. Vanberg végső konklúziója, hogy az intézményi tervezés (*design*) és az evolúciós verseny komplementerek Hayek elméletében, és ezt Hayek [1978] piacelméletének bekapcsolásával mutatja be. A piaci folyamat spontán jellege a szabályok természetétől függ – a piac mögött általános szabályok állnak –, de az nem szükséges, hogy maga a szabály is spontán legyen, az lehet szándékosan megtervezett is. Tehát a piaci folyamat inputjai lehetnek tervezés eredményei, és ez nem oltja ki a folyamat spontán és evolúciós jellegét. Íme eltűnt a feszültség a hayeki elméletből!

Az ötödik cikkben (Hayek's theory of rules and the modern state) bepillantást nyerünk Hayek államra vonatkozó nézeteibe, amelyek folyamánai a szabályokra és a spontán piaci folyamatra vonatkozó gondolatainak. Hayek komplex gazdasági-társadalmi elméletében az egyes elemek szerves kapcsolatban állnak egymással. Vanberg e tanulmánya precíz megértéséhez szükséges ismerni Hayeknek a Law, Legislation and Liberty első kötetében (Hayek [1973]) kifejtett nézeteit. Hayek szerint a társadalom szükségszerűen egy spontán rend, és a kormányzat legfontosabb feladata a megfelelő intézményi keret létrehozása és fenntartása, amelyen belül az egyének céljaikat követhetik. A kormány másik feladata azoknak a szolgáltatásoknak a biztosítása, amelyeket a spontán rend nem garantál adekvát módon. A spontán piaci rendhez hasonlóan az állam konstitúcióját is szabályok alkotják. Ezek két félék lehetnek: 1. szervezeti szabályok (*constituting rules*), amelyek a kormányzat megszervezésére és a hatalom kormányzaton belüli elosztására vonatkoznak, 2. magatartási szabályok (*limiting rules*), amelyek általános korlátot jelentenek a kormányzat számára arra nézve, hogy mit tehet meg, és mit nem, azaz meghatározzák az erőforrások azon körét, amelyek felhasználásáról a kormányzat dönt. A már idézett 1994-es könyvében Vanberg azt is világossá tette, hogy az első szabály a demokráciára, a második pedig a liberalizmusra vonatkozik. Ezt azért fontos megjegyezni, mert a liberalizmus és a demokrácia tartalma gyakran keveredik, vagy legalábbis nem válik szét a mindennapi retorikában.¹⁰ Vanberg bemutatja, hogy Hayek kritikája a modern demokráciákra vonatkozóan arra irányul, hogy a kormány a fent említett két szabályhoz kapcsolódó két különböző feladatot egyszerre látja el, azaz a feladatok összekeverednek, a törvényhozói és az adminisztratív feladatokat szét kellene választani.

A hatodik tanulmány (John R. Commons: Institutional evolution through purposeful selection) műfajában a harmadikkal azonos: a régi institutionális iskola egyik képviselőjének fő nézeteit foglalja össze. Vanberg Commons nézeteiből azokat emeli ki, amelyek a piac lényegének, valamint a társadalmi evolúció jellegének megértésében segítenek bennünket.

A hetedik tanulmány (The market as a creative process) Vanberg és Buchanan közös munkája. Kétségtelenül nehéz olvasmány, megértése megköveteli, hogy ismerjük Kirzner [1973] vállalkozói elméletét és a modern osztrák iskola radikális szubjektivizmusnak nevezett ága (Lachmann, Shackle, O'Driscoll–Rizzo-szerzőpáros) legfőbb nézeteit. A szerzők az ortodox egyensúlyelméletek elleni kritikájukat fejtik ki ebben a tanulmányban, a szubjektivizmus oldaláról közelítve meg a problémát. Alapállásuk azonos a radi-

⁹ Hayek a hatékonyabb intézmények túléléséről beszél az evolúciós folyamatban. De amíg a „hatékony” nincs a túléléstől függetlenül definiálva, addig nem tudjuk megmondani, hogy milyen tulajdonságai vannak. Vanberg kiemeli, hogy az a kijelentés, hogy a sikeres túléli a versenyt, tautológia, ha a sikeres nincs a túléléstől függetlenül definiálva.

¹⁰ A liberalizmus és a demokrácia kompatibilisek egymással, de nem azonosak. Az előbbi a kormányzati hatalom mértékével kapcsolatos, utóbbi azzal, hogy ki birtokolja ezt a hatalmat.

kális szubjektivistákéval: az evolúciós folyamatban kreatív újdonságok és megjósolhatatlan kimenetek alakulnak ki, így a piaci folyamat nem tart semmilyen nyugvópont felé.¹¹ Vanberg és Buchanan szerint a jövő megismerhetetlenségét a kreatív egyéni választás „garantálja”. Minden, ami a társadalomban történik, választás kérdése. Mivel az emberi választások különböznek, nem létezik adott jövő, függetlenül a választásoktól. A neoklasszikusok elleni szubjektivista támadás másik vonalát a reális (történelmi) idő bekapcsolása jelenti, így a jövő nem lehet előre meghatározott, a jövőt létre kell hozni.

Kétségtelen, hogy ezek a nézetek még az osztrák iskolán belül sem tartoznak a fő vonalba, heves kritikák érik őket, s mint gyakran, ezek egy része a meg nem értésből származik. Érdekes azonban időt szentelni megismerésükre, ugyanis a két szerző neoklasszikusok elleni kritikájában az első elem – az, hogy a piaci folyamatok megjósolhatatlan irányba haladnak – ütközni látszik az empirikus tényekkel. A második támadási vonal viszont komoly figyelmet érdemel: az idővel való számolás szükségességét a közgazdaságtanban egyre kevesebben vitatják, de ez idáig nem sikerült ezt a vállalkozást véghez vinni. E téren pedig értékes gondolatokat találunk a radikális szubjektivisták elméletében.

A kötet utolsó tanulmánya a címe alapján – A constitutional economics perspective on international trade – látszólag nem illik a korábbi cikkek közé, pedig szervesen illeszkedik azokhoz. Vanberg az ott kifejtetteket alkalmazza egy izgalmas terület problémáinak megértéséhez: a konstitúciós politikai gazdaságtan szemszögéből érinti a szabadkereskedelem és a protekcionizmus kérdéseit. A nemzetközi kereskedelem látszólagos ellentmondása, hogy a szabadkereskedelmet mint elvet hirdető országok gyakran használnak protekcionista eszközöket. A jelenség megértéséhez a korábbi cikkekben javasolt konstitúciós és szubkonstitúciós szintű választás megkülönböztetéséhez nyúl Vanberg. Bemutatja, hogy nincs semmi inkonzisztens abban, ha konstitúciós szinten valaki a szabadkereskedelem híve és ugyanakkor szubkonstitúciós szinten protekcionizmust akar. Ez egyszerűen két különböző szinten történő választás. Ezt követően azzal a kérdéssel foglalkozik, hogy ha léteznek nemzetközi kereskedelmi egyezmények, miért nem tudnak ezek hatékony megoldást nyújtani a protekcionizmus ellen. Vanberg úgy véli, hogy a problémát a kikényszeríthetőség hiánya jelenti, nincs harmadik fél mint kikényszerítő, akihez a szerződő kormányok fordulhatnának, és egy hatékony nemzetközi kikényszerítő hatóság létrehozásának nincs is esélye.

Egy könyv akkor jó, ha kérdéseket hoz felszínre az olvasóban. Vanberg írásainak olvasása után bennem több olyan probléma is megfogalmazódott, melyek további kutatásokat és megfontolásokat igényelnek. 1. Ilyen a piac és az intézmények viszonyának kérdése. Hayek beszélt a piacról és az azt körülvevő intézményekről, ebben a kérdésben Vanberg ugyanezt az álláspontot foglalja el. Az új institutionális közgazdaságtan szintén megkülönbözteti a piacot és az intézményeket, amelyek egyike a vállalat is. Ez azt sugallja, hogy a piac nem intézmény. Véleményem szerint ez a pozíció nem tartható, elég a vállalatelmélet legújabb nézeteire gondolni, miszerint a piac és a vállalat között végtelesen átmenet létezik (és a vállalat intézmény). 2. A piaci folyamatok elmélete nem a piac elmélete. A piaci folyamatok elmélete ugyanis a piac dinamikájáról szól, és nem arról, hogy mi is valójában a piac. A piac működésének megértéséhez pedig elegendő feltételeznie a piac létét. Fel kellene tehát tenni azt a kérdést is, hogy miért létezik a piac. 3. A piac közjóság jellegének problémaköre – kapcsolódva a „mi a piac” kérdéshez –, amelyet a freiburgi iskola vetett fel, újabb gondolatokat indított el: a piac nem természetes

¹¹ Ennek kapcsán a két szerző kritizálja Kirzner vállalkozói elméletét is. Szerintük alapvető inkonzisztencia áll fent Kirzner elméletében, amikor a vállalkozói tevékenységet be akarja illeszteni egy egyensúlyi keretbe.

adottság (Loasby [1999]). 4. Vanberg fejtegetései nyomán új megközelítésbe került a kompetitív piac fogalma, amely nem a tökéletes versenyt jelenti. További kutatások szükségese a versenyzői piac kritériumainak tisztázására, tekintettel a monopolhatásokra is. És végül, 5. a közgazdaságtan egyes elkülönült iskolái sokkal közelebb állnak egymáshoz, mint gondolnánk. Az új institutionális közgazdaságtan és a modern osztrák közgazdasági iskola számos nézetének integrálása már „megkezdődött”, és világosan látszik, hogy a legalapvetőbb intézmények, mint a piac és a vállalat megértése csak összekapcsolatlan képzelhető el. Én ezt az üzenetet is kiolvastam ebből a könyvből.

Kapás Judit

Hivatkozások

- COWEN, T. [1997]: Risk and Business Cycles. New and Old Austrian Perspectives. Routledge, London–New York.
- HAYEK, F. A. [1945/1976]: The Use of Knowledge in Society. Megjelent: Individualism and Economic Order. Routledge and Kegan Paul, London, 71–99. o.
- HAYEK, F. A. [1967]: Studies in Philosophy, Politics and Economics. University of Chicago Press, Chicago.
- HAYEK, F. A. [1973]: Law, Legislation and Liberty. Vol. 1. Rules and Order. Chicago University Press, Chicago.
- HAYEK, F. A. [1978]: Competition as a Discovery Procedure. Megjelent: New Studies in Philosophy, Politics, Economics and History of Ideas. Routledge and Kegan Paul, London.
- KIRZNER, I. M. [1973]: Competition and Entrepreneurship. Chicago: University of Chicago Press.
- KIRZNER, I. M. [1992]: The Meaning of Market Process. Essays in the Development of Modern Austrian Economics. Routledge, London–New York.
- LOASBY, B. J. [1999]: Knowledge, Institutions and Evolution in Economics. Routledge, London–New York.
- MISES, L. [1949/1963]: Human Action: A Treatise on Economics. Third Revised Edition. Contemporary Books, Inc. Chicago.
- O'DRISCOLL, G. P.–RIZZO, M. [1985]: Economics of Time and Ignorance. Taylor & Francis Books, Inc. London.
- VANBERG, V. [1994]: Rules and Choice in Economics. Routledge, London.